

THE HISTORY AND DESCRIPTION OF TRUE LOVE: POSTLOVEISM

Burakhan BARS*

*Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Psikoloji Ana Bilim Dalı,
burakhanbars@hotmail.com ORCID: 0000-0001-8656-5659

Received Date: 12.01.2022 Revised Date:02.02.2022 Accepted Date:10.03.2022

Copyright © 2022 Burakhan BARS. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

The Arabic word for love, whose origin is “ishk”, means “severe”, “excessive love”, “the bond of heart that drags and binds a person towards a certain being, an object or a universal value” and “by man, basically to the highest being, beings or beings other than himself. It means intense and excessive love for beauty. In Islamic literature, love is used in two main senses, human and divine. Divine love is usually called “real love” and human love is called “figurative love”. Divine love has been extensively studied in Sufism and partially in Islamic philosophy. At this point, it can be stated that Mevlana and Yunus Emre play a very important role in love. Mevlana and Yunus Emre have an important role in the formation of many intellectual media even today, with their original perspectives they brought to concepts such as truth, universe, creation and existence within the tradition of mysticism. The aspects of both handling the concept of love are very important. Because both Mevlana's and Yunus Emre's view of love and their handling of the concept of love emerge as a reality that also shapes all of my sufism. In this study, the concept of “Postloveism”, which will enter the literature for the first time, will be focused on the history of love, its effect on social psychology and interpretations about what love is.

Keywords: Love, Divine love, Postloveism.

GERÇEK AŞKIN TARİHİ VE TARİFİ: POSTLOVEİZM

ÖZET

Arapça aslı “ışk” olan aşk sözcüğü, sözlük anlamı olarak “şiddetli”, “aşırı sevgi”, insanı belli bir varlığa, bir nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip bağlayan gönül bağı, insan tarafından, temelde kendisi dışındaki en yüce varlığa, varlıklara veya güzelliğe duyulan yoğun ve aşırı sevgi anlamlarına gelmektedir. İslami literatürde aşk ise, beşerî ve ilahî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmıştır. İlahî aşka genellikle “hakikî aşk”, beşerî aşka da “mecazî aşk” denilmiştir. İlahî aşk geniş ölçüde tasavvufta, kısmen de İslam felsefesinde işlenmiştir. Bu noktada Mevlana ve Yunus Emre'nin aşk hakkında oldukça önemli rol aldığı ifade edilebilir. Mevlâna ve Yunus Emre tasavvuf geleneği içinde, hakikat, âlem, yaratılış, varlık gibi kavramlara getirmiş oldukları orijinal bakış açıları ile günümüzde bile birçok fikrî mecranın biçimlenmesinde önemli role sahiptirler. Her ikisinin de aşk kavramını ele alış yönleri oldukça önem taşımaktadır. Çünkü hem Mevlâna hem de Yunus Emre'nin ve aşka bakışı, aşk kavramını ele alışı bütün tasavvuf edincini de biçimlendiren bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada aşkın tarihçesi, aşkın sosyal psikoloji üzerindeki etkisi, aşkın kula mı Allah'a mı duyulması gerektiği ve aşkın ne olduğu hakkındaki yorumlarla literatüre ilk kez girecek “Postloveizm” kavramı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aşk, İlahi aşk, Postloveizm.

1. Giriş

“Aşk” kelimesinin dünya kültür ve dillerindeki anlamlarına baktığımız zaman “sevgiye ait güçlü duygu”, “başka birisi için duyulan hassas ve tutkulu sevgi”, “cezbedici oluştan kaynaklanan duygu”, “aşırı sevgi ve bağlılık”, “sevginin aşırı derecesi ve sevenin sevdiğini bu aşırı duygunun değişik hallerinde araması” gibi benzer anlamlarla evrensel bir imgelemeye sahip olduğu görülmektedir (Kürşunoğlu, 2014). Aşkla ilgili garip olan şey, onu derinden kişisel ve görünüşte içgüdüsel bir şekilde deneyimlese de bir geçmişinin olmasıdır. Başka bir deyişle, dünyanın dört bir yanındaki insanlar her zaman şimdi olduğu gibi âşık olmadılar. Aşkın tarihindeki önemli anlardan birkaçını prova etmenin amacı, belirli bir toplumun neye inandığına bağlı olarak, ilişkileri düzenlemenin farklı yolları olduğunu kendimize hatırlatmaktır. Aşk kültürel bir icat olup aslında hala aşk tarihinin ilk aşamalarında olabiliriz. Ve de neye ihtiyacımız olduğunu ve aşkta nasıl daha başarılı olabileceğimizi öğrenmeye devam etmekteyiz.

Romantikler için mutluluk, kişinin bağımsızlığını teslim edebileceği ve zihnini ve bedenini birleştirebileceği olağanüstü bir ruh eşini belirlemede yatar, yani aşk. Yanında gerçek bir sevgili varken, bir daha asla üzüntü veya rahatsızlık hissetmeye ihtiyaç duymayacak, sonunda amacını anlayacaktır (Guillem, 2012).

Romantizm, yalnızlığı saygın ve derin bir seçimden patolojinin kanıtına dönüştürmüştür. Romantizmin merceğinden, bir kişinin kendi başına olmayı seçmesinin, bir şekilde son derece duygusal olarak hastalıklı veya cinsel olarak sapkın olmaları dışında başka bir nedeni olamaz gibi görünmüştür. Filozof Bertrand Russell, “Mutlu karşılıklı sevginin derin samimiyetini ve yoğun arkadaşlığını hiç bilmeyenler, hayatın verebileceği en iyi şeyi kaçırdılar” ifadelerini kullanmıştır (Russell, 1929).

Aşk, başka biriyle anlattığımız bir hikâyedir. Ortak anlatım yoluyla birlikte yaratmadır. Âdem ve Havva ilk aşk hikâyesidir ki kimilerine göre bugün ihtiyacımız olan hikâyedir (Feiler, 2017).

İslam inancına göre, Allah'ın Âdem'e ikiz kızlarını ikiz oğulları ile, Habil'i güzel İklimiye ile ve Kabil'i daha az çekici olan Layudha ile evlenmesini emrettiği anlatılır. Âdem onlarla evlenmek üzereyken, Kabil protesto ederek itaatsizlik etmiş, karısının daha az çekici olduğunu, kardeşinin karısının ise güzel olduğunu iddia etmiştir. Belki de bu yasak aşkın başlangıcıdır (Bayrak Kaya, 2020).

Romantizm, şimdiye kadar var olandan çok farklı bir ilişki vizyonu önermiştir. Tutkulu aşkın, iki insanın iyi bir ilişki kurabileceği tek olası temel olduğunu savunmuştur. Romantikler, gerçek âşıkların birbirlerini sözcükleri kullanmadan sezgisel olarak anlayacaklarına inanmışlardır. Pygmalion'un Afrodite'e âşık olması, yalnızca bir başka Romantik çift tarafından geride bırakılmıştır: Romeo ve Juliet. Oldukça zavallı ve akıllı olmaz bir gençlik aşkı hikâyesinden yola çıkarak oyun, aşkın olması gereken her şeyi yakalamak olarak yeniden değerlendirilmiştir. Veronalı erkek ve kızın hikâyesi, herkes için güvenilir bir aşk rehberi olmuştur (Demiralp, 2011; The School of Life, 2019).

Aşkı, bir başkasının mükemmelliğine duyulan huşu duygusu olarak hayal ederiz; ama bir partnerin zayıflıklarına ve takdire şayan boyutlardan daha azına karşı bir tür sabır ve yardımseverlik olabileceğini hatırlamayız. Aşk için gelecekteki umut, fedakârlık kavramında yatar: yani, aşktan, ilişkilerden veya evlilikten istediğimiz her şeyi alamayacağımızı kabul etmektir. Yine de fedakârlık fikri, gerçekten istediğimiz ve ihtiyacımız olanın yarısını elde etmenin hala oldukça fazla olabileceğini düşünürsek bize

yardımcı olur. Açıkçası, yalnız yaşam birkaç kişi için gerçekten iyi olabilir, ancak çoğunlukla yalnız yaşamaktan nefret ederiz. Soru, ilişkilerin ideal karşılıklı mutluluk umutlarımızı karşılayıp karşılamadığı değil, biraz da olsa hiç ilişki yaşamamaktan daha iyi olup olmadığı olmalıdır. Aşkın geleceği, kararsızlıkla ilgilenmemizi gerektirir: yani, birçok çarpıcı günlük kusurlarının acı verici bir şekilde bilincindeyken bile, bir şeyin oldukça iyi olduğunu düşünmeye devam etme kapasitesidir.

Aşk insanların en fazla üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir. Tasavvufta özellikle ilahi aşk konusu işlenmiş, insanları bu ilahi aşkla tanıştırmak mutasavvıfların en önemli vazifesi olmuştur. Maddi aşk ilahi aşka geçmek için çoğu zaman basamak olarak kullanılmıştır (Soysaldı, 1998).

Aşk hakkında literatürde mevcut pek çok araştırmaya rastlanabilir. Aşk, ancak son zamanlarda bilimin konusu haline geldi. Sigmund Freud'a göre geçmişte, aşk çalışması “bizim için sevmek için gerekli koşulları betimleyecek yaratıcı yazara” bırakılmış ve “Sonuç olarak, bilimin, sanatçılar tarafından binlerce yıldır insanlığa zevk veren aynı malzemelerle ilgilenmesi kaçınılmaz hale geliyor” diye eklemiştir (Freud, 1995). Aşk üzerine araştırmalar Freud'un sözlerinden bu yana muazzam bir şekilde büyüdü. Ancak aşkın doğası ve nedenleri üzerine yapılan erken araştırmalar önemli eleştiriler aldı. Erken dirence rağmen, araştırmalar hem çocuk gelişiminde hem de yetişkin sağlığında sevginin önemini ortaya koymuştur. Pozitif psikolojinin ufuk açıcı bulgularından biri, ilişkilerin esenliğin merkezinde yer almasıdır. Harvard'da 268 kişinin katıldığı ünlü Grant Study'yi yürüten George Valliant, 75 yıl ve 20 milyon dolarlık harcamanın doğrudan bir sonuca işaret ettiğini söylemiştir: Mutluluk aşktır (Stossel, 2013). Mevlana'nın şu sözü belki de bu çalışmanın ispatıdır: “aşksız olma ki ölü olmayasın, aşkla öl ki diri kalasın”.

Bu çalışmada aşk hakkında farklı yönlerden değerlendirmeler ele alınmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede aşk nedir? sorusu üzerinde durularak hem Hristiyanlık hem de İslam'da aşk hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

2. Aşk Nedir?

Aşk, birden fazla kültürel formda deneyimlenebilen ve ifade edilebilen evrensel bir insani duygudur. İnsanoğlunun doğası gereği bebeklik çağında ilk sevgi nesnesi kendisidir. Büyüdükçe sevgi yatırımını annesinden varoluşa kadar geniş bir yelpazeye yayar (Tarhan, 2014). Böylelikle aşkın insanda serüveni kendisiyle başlar.

Şarkılardan şiirlere, romanlardan filmlere kadar aşk, çağlar boyunca sanat eserleri için en kalıcı konulardan biridir. Tarihsel, kültürel ve hatta evrimsel kanıtlar, eski zamanlarda ve dünyanın birçok yerinde aşkın var olduğunu göstermiştir. Bir çalışmada incelenen 166 kültürün 147'sinde romantik aşkın var olduğu tespit edilmiştir (Karandashev, 2015).

Aşkın neden bu kadar önemli olduğunu, neden hayatın anlamına yakın olarak kabul edilebileceğini anlamamanın bir yolu, yalnızlığın zorluklarına bakmaktır. Çoğu zaman yalnızlık konusuna değinmeden bırakırız. Ancak yalnızlığın acısı utanç verici ve evrensel bir olasılıktır. Her şeyden önce, yalnız olduğumuz için kendimizi yalnız hissetmemeliyiz. Farkında olmadan, yalnızlık bize aşkın neden bu kadar önemli olması gerektiğine dair en anlamlı içgörülerini verir. Birini sevdiğimizde, bir kişiden hoşlandığımızda olduğu gibi aynı olumlu düşünceleri ve deneyimleri yaşarız. Ama aynı zamanda o kişiye karşı derin bir özen ve bağlılık duygusu da yaşarız.

Sigmund Freud (1989), “Civilization and Its Discontents” adlı kitabında, “aşık olmanın zirvesinde, ego ve nesne arasındaki sınırın erimekle tehdit ettiğini” yazmaktadır. Aşık bir adam, duyularının tüm delillerine rağmen, “ben” ve “sen”in bir olduğunu ilan eder ve bu bir gerçekmiş gibi davranmaya hazırdır.” Aklın zeki bir gözlemcisi olan Freud, sevginin ben ile nesne arasındaki algılanan sınırı eriten bir güç olarak hareket ettiğini söyler gibi görünmektedir.

13. yüzyılda yaşamış bir Sufi mistik şair olan Mevlana Celalüddin Rumi, aşk konusunda uzman olarak kabul edilir. İşte aşk hakkında yazdıklarından bazıları:

“Bütün duvar bir illüzyonken neden aramızda bir kapı açmak için uğraşıyorsun?”

“Kendimi seviyorsam, seni seviyorum. Seni seviyorsam, kendimi severim.”

“Aşk, seninle her şey arasındaki köprüdür.”

“Bu ince bir gerçek: Neyi seviyorsan, onun.”

Bu dört Mevlana alıntısı incelendiğinde, ilk alıntıda, âşığın kendisiyle âşık arasında bir kapı açmak için mücadele etmesi gerekmediğini, çünkü âşık ile sevilen arasındaki ayrımın bir illüzyon olduğunu söylemektedir. İkinci alıntıda Mevlana, aşık ve aşk nesnesinin aslında bir düzeyde aynı şey olduğunu söylemektedir. Üçüncü alıntı, aşkın sadece iki canlı varlık arasındaki bir köprüden daha fazlası olduğunu, aynı zamanda bir sevgili ile diğer her şey arasında bağlantı kurabilen bir köprü veya güç olduğunu öne sürmektedir. Dördüncü alıntı, aşk hakkındaki gerçeğin incelikli olduğunu ve bu nedenle bizim varsayabileceğimiz bir şey olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Mevlana'ya göre, tecrübelerimize aykırı olsa da sevdiğin her neyse, onun.

Antik Yunan filozofu ve bilgisi Eflatun birçokları tarafından gelmiş geçmiş en önemli filozof olarak kabul edilir. Bu nedenle, aşk hakkında söylediklerini düşünmenin önemli olduğu ifade edilebilir. İşte onun aşk hakkındaki görüşlerini özetleyen iki alıntı.

“Aşk her insanın içinde doğar; orijinal doğamızın yarısını birlikte geri çağırır, ikisinden birini yapmaya ve insan doğasının yarısını iyileştirmeye çalışır.”

“Aşk, bütünlük arayışımızın, tamamlanma arzumuzun adıdır.”

Eflatun bize aşkın eksiklerimizi geri çağırın ve bizi yeniden bütünleştirmeye çalışan bir güç olduğunu söylemektedir. Platon'a göre biz yaralıyız. Aşk yaramızı iyileştiren güçtür. Aşk, gözlerimizi açan ve bize gerçeği gösteren bir güçtür. Gerçekte hepimiz birbirimize bağlıyız, hepimiz eşitiz, hepimiz aynı bilincin parçasıyız (Steinberg, 2022).

3. Yaratılıştaki Aşk

İnsanoğlu dünyada birtakım sınavlardan geçer. Bu sınavları kazanabilir ise cennete ve sonsuz nimetlere ebediyen kavuşur. İnsanın ilk atası olarak da bilinen Hz. Âdem ve Hz. Havva koşulsuz şartsız cennete yaşama imkânı bulmuşlardır. Bulmuşlar bulmasına da bu karşılıksız nimetleri hak edip etmedikleri Allah tarafından cennete de sınanmıştır. Âdem ile Havva'nın hikâyesi, insanlık tarihi kadar eski ve köklü bir kıssadır. İnsanoğlunun atası Âdem ile Havva'nın bu hikâyesi, cennetten kovulmaları, yasak ağaç (meyve), İblis'in oyunu ve yeryüzüne gönderilmeleri, muhtemelen tarih boyunca en çok yazılıp çizilen konular arasında olmuştur (Bayrak Kaya, 2020).

İlk insan olan Âdem'in Havva'ya duyduğu zahiri aşk, aşkların ilki, yani başlangıcıydı. Bu güzelliği onlara ilk lütfeden Allah, zahiri aşklarını, dünyada

yaşamalarını istedi. Böylelikle dünyaya gelen ilk aşk Âdem ile Havva'nın zahiri aşkıdır. Aşkı yaratan, yaşanacak olayları biliyordu ve bunların hepsini elbette önceden planlamıştı.

İslam inancına göre, Âdem Havva'yı gördüğünde “Bu kim?” diye sordu sağındaki Cebrail'e “Havva” dedi. “Niçin yaratıldı?” dedi “Senin için” dedi. “Peki uyumasaydım da onun yaratılışını görseydim olmaz mıydı?” dedi. “Eğer Havva'nın yaratılışını görseydin zahir alemde erkekle kadın birbirine eş olmazdı” dedi. Sonra Adem Havva'ya “Sen kimsin? niçin geldin?” dedi. Havva da “Ben sana sevgili olarak yaratıldım. Allah beni sana arkadaş olmak için yarattı ve sana eş olayım diye gönderdi” diye cevap verdi. Âdem aklından geçen arzusunun yerine getirildiğini anladı. Onu görür görmez içinde oluşan hızlı kıpırdanışlara hemen bir anlam veremedi. Havva'ya karşı bir anda garip hisler duymaya başladı. Bunun adı yaratılan ilk aşktı ama Adem'in budan henüz haberi yoktu. Allah'a “Allah'ım bu nasıl bir şeydir ki, onu sevdim ve ona bağlandım, içimden anlayamadığım şeyler neden ona doğru akıyor?” diye sordu. Allah buyurdu ki: “Sen benim kulumsun. Seni topraktan yarattım. Adını Adem koydum: Oda benim kulumdur. Adını Havva koydum” Adem: “Ya Rabbim, Kalbim ona çok şey meyletti. Sanki ciğerimden bir parçadır” dedi. Allah buyurdu: “Onu senin için yarattım” Sonra Allah, Adem ile Havva'nın nikâhlarını kıyârken, melekler her ikisinin üzerine Cennet'ten inciler ve mücevherler saçtılar. Allah bizzat kendisine şu hutbeyi okudu: “Bismillâhırrahmanırrahim. Hamd senamdır. Kibriye riyamdır. Azamet izarımdır. Bütün mahlukat kulumdur. Muhammet Aleyhisselam Habibimdir ve resulümdür. Eşyayı birliğime göstermek için yarattım. Melekleri ve göklerde olanları ve Arşı taşıyan dört büyük meleği Cebrail, Mikâil, İsrâfil ve Azrail'i, Havva ile Adem'in nikâhına şahit tutarım. Yüceliğimi ve kusursuzluğumu ve birliğimi doğrularlar. O kelime şehadetü en la ilahe illallah vahdeke la şerikeleh. Ey Adem ve Havva! Cennet'imde sâkin olun. Meyvelerimden yiyin. Şu ağaca yaklaşmayın. İkinize de selâm ve rahmetim olsun”.

Yine İslam inancına göre, Allah'ın Âdem'e ikiz kızlarını ikiz oğulları ile Habil'i güzel İklimiye ile ve Kabil'i daha az çekici olan Layudha ile evlenmesini emrettiği anlatılır. Evlenmek üzereyken sırasıyla Kabil protesto etmiş ve itaat etmemiştir çünkü Habil'in kız kardeşi daha az çekici ve kendi kız kardeşi güzeldir. Bu yüzden ikiz kardeşini kendisi için istemiş çünkü ikiz kardeşi üzerinde daha çok hak sahibi olduğunu düşünmüştür. Belki de bu yasak aşkın başlangıcıdır (Stillman, 1974).

4. Hristiyanlıkta Aşk

Aşk, Hristiyanlıkta Tanrı'nın kilit bir özelliği olup, Tanrı'nın doğası için gereklidir. İbranice ve Yunancada “agape” veya “agapi” olarak da adlandırılan, İncil'in aşk hakkında söylediklerinin, Hristiyanlığın özü olan koşulsuz tarafgirlik duygusuyla çok ilgisi vardır. Hristiyanlık içinde agape, insanoğlu için Tanrı'dan veya Mesih'ten kaynaklanan sevgi olarak kabul edilir. Aşkın İncil'deki görüşü, onun Tanrı'dan geldiğidir, yani, Tanrı'nın Sevgisidir. İncil sevgisi her şeyi tüketir, güçlendirir ve her birimizin içinde yaşar. Kalbimiz, içimizde bulunan sevginin sembolüdür ve Tanrı, Dünya'ya yansıyan sevginin sembolüdür. İncil düşünüldüğünde, Hristiyanlar onu İsa'nın ve O'nun halkına verdiği tüm sevginin bir vasiyeti olarak düşünmektedir. Yine İncil, Tanrı'ya dev bir aşk hikâyesi ve onun insanları kabul etmesine ve bağışlamasına yönelik yolculuğudur (Erickson, 1998).

“Aşk” kelimesi İngilizce İncil'in hemen hemen her sayfasında (çoğunlukla Tanrı sevgisi veya İsa sevgisi hakkında) geçer. Kutsal yazılarda sevgi, insanları nefrete ve

sahtekârlığa karşı bir arada tutan şeydir. Aşk, düşmanlarla savaşmaktan ve aynı fikirde olmayanlarla tartışmaktan insanları alıkoyan şeydir (Carmichael, 2004).

“Aşk” kelimesi, “ışık” ve “kelime” kelimeleri ile birbirinin yerine kullanılır. Bu sözleri hem inananların hem de inanmayanların aşkın nasıl görüldüğünü ve nasıl hissettirdiğini, nasıl etki ettiğini ve kulağa nasıl geldiğini anlamalarına yardımcı olmak için kullanır. Aşk, size yakın olanlara karşı romantik çekim veya güçlü duygulardan daha fazlasını ifade eder; aynı zamanda Hristiyanların Tanrı için tuttıkları gerçeği, saygıyı ve itaati temsil eder. Birçok insanın her gün kullandığı İncil'deki en ünlü dizelerden biri “Birbirinizi sevin” sözüdür. Bu ayet dünyadaki hemen hemen her insan tarafından hayatlarının bir noktasında söylenir. Aşk kelimesi, insanları neşe ve mutluluk duygularıyla ilişkilendirmek için yapılmıştır. Pek çok Hristiyan, aşkın evlilikten önce cinsel ilişki dışında başka yollarla da kanıtlanması gerektiğine inanırken, sadık ve Tanrısal bir eş olmak, bir ilişki içinde olmanın yalnızca yarısıdır (Fox, 2021).

Hristiyanlara göre aşk, Mukaddes Kitabı okumadan önce basit bir kavram gibi görünebilir. Okudukça Mukaddes Kitabın sevgiden birçok anlam çıkarabileceği fark edilir. Allah'ı sevenler barışı bilirler. Hristiyanlık çerçevesinde hatırlanması gereken anahtar kavramlar şunlardır: “aşk, Tanrımıza güvenmektir, aşk, eşinize ve ailenize sadık olmaktır ve aşk, etrafınızdaki dünyaya karşı nazik ve sabırlı olmaktır”. Bunun yanında İncil incelendiğinde pek çok yerde aşk ve sevgi üzerine ayetlerin olduğu görülebilir (McDonald, 2022).

5. İslamda Aşk

Aşk kelimesi, Arapça'da “ışık” olarak geçmekte olup bir kişinin kendisini tamamen sevdiğine vermesi ve ondan başkasını göremeyecek kadar sevgilisine düşkün olması biçiminde ifade edilmektedir. Bununla birlikte aşk sözcüğünün sözlük anlamına bakılacak olursa aynı kökten gelen “aşeka” ile de yakinen bağlantılı olduğu belirtilebilir ki “aşeka” sarmaşık anlamına gelir. Sarmaşık kuşattığı ağacın yaşam suyunu emerken onu zayıflatarak kurutur. Bir başka ifadeyle aşkın bir tarafı ışık, bir yanı sarmaşıktır. Bir yanı aydınlatır, anlaşılır ve bütünleştirirken diğer yanı kurutur, zayıflatır ve soldurur (Uludağ, 1991).

Aşk, şiddetli sevgi olup tasavvuf dilinde, Allah'a muhabbet manasında kullanılmaktadır. Allah'a muhabbet, velayet yollarının en keskin kuvveti olup, en önemli iksiri ve mayasıdır. Bu kapsamda İslami alan yazında aşkın ilahi ve insani olmak üzere iki anlamda kullanıldığı görülmektedir. İnsan, aşkı hem mecazi hem de hakikî olarak kullanabilir. Mecazî aşk, fani kişilere gönül bağlamaktır. Hakiki aşk ise, Allah'ı sevmektir (İlahi aşk) “Mecaz hakikate köprüdür.” fehvasınca, bazen mecazî aşk, İlahi aşka vesile olmaktadır (Eraydın, 2016).

İlahi aşk, zaman zaman İslam felsefesinde işlenirken genel anlamda tasavvufta işlenmiştir. Ve de tezahür etmiş varlıklar hiyerarşisine göre daha altta bulunan bir varlığın üstte bulunan varlığa duymuş olduğu sevgi veya arzu şeklinde ele alınmıştır. Etimolojik açıdan aşk sözcüğünün, aşağı indirmek anlamına geldiği ve varlığın kendisinden daha yüce ve yüksek bir varlığa kendi tamamlanma ihtiyacı ve arzusu sonucunda yönelmesi manasına sahip olduğu belirtilmektedir. İlk defa VIII. yüzyılda Allah ile kul arasındaki sevgiyi anlatmak üzere nadir de olsa aşk sözcüğünün kullanılmaya başlandığını işaret eden rivayetler görülmektedir. Ne var ki Hasan-ı Basrî, Allah'ın, “Kulum bana, ben de ona âşık olurum.” buyurduğunu ifade etmiştir. Abdülvâhid b. Zeyd ise peygamberlerden birinin “Allah bana, ben de O'na âşık oldum” dediğini rivayet etmiştir. Bir başka rivayette

buna benzer bir söz Ebü'l-Hüseyn en-Nûrî'ye isnat edilmiştir. O, “Ben Allah’a âşığım; O da bana âşıktır” dediği için kâfir olduğuna hükmedilerek memleketinden kovulmuş, daha sonra idam edilmek üzere celladın önüne çıkarılmış ve asılmaktan son anda kurtulabilmiştir (Ögke, 2016).

Emeviler çağında tekrar Cahiliye devrinin tutkulu aşk anlayışı geri gelse bile sonrasında Abbasilerde zamanın medeniyetinin etkileri belirmiş ve her türlü edebi akım, sanat ve felsefe yoğun çeviri hareketiyle ortaya çıkmıştır. Abbasiler dönemiyle birlikte İslam tarihi boyunca Aşk’a dair düşünce ve fikirlerin hangi temel noktalar etrafında oluştuğu görülebilmektedir (Feniks, 2019).

Öncelikle Sufiler, aşkın Allah’tan kaynaklandığını ve varoluşun her zerresinin esas sebebinin aşk olduğunu ifade ederek aşkı “Vahdet’i Vücut’un” bir neticesi ve gerekliliği şeklinde tanımlamışlardır. Ardından kelamcılar, fazlası ile gerçekçi ve akılcı bir yaklaşım sergileyerek aşkı insani sınırları ve doğası paralelinde ele almışlardır. Sonrasında ise İbn Sina, Mevlana Celâleddîn-i Rûmî ve Yunus Emre’nin örnek verilebileceği ve aşkı felsefi bir esas kabul ederek bütün varoluş hiyerarşisini düzenleyen ve vazgeçilmez bir unsur şeklinde tanımlayan filozoflar görülmüştür. Son olarak da aşkın yerine muhabbeti koyan ve aşkın bir aşırılık durumu olduğunu ifade eden felsefe kritikçisi hadisçiler ortaya çıkmıştır.

İhvan-ı Safa ekolüne göre, aşk bir delilik veya aşırılık durumu değildir. Bazı araştırmacılar İhvan-ı Safa risalelerinde aşk kavramının mutlak bir enerji olduğunun altını çizmiştir. Aşk, bir erdem olup bütün varlıklara Allah tarafından ihsan edilmiş bir hediyedir. Mevlânâ da aşk dışında mezhep ve din tanımadığını açık bir şekilde dile getirmiştir. Bu düşünce birçok mutasavvıfça benimsenmiştir. Yunus Emre gibi Türk mutasavvıfların yetmiş iki millete bir gözle bakmayı önermesi ve tüm insanları aşk dergâhına çağırması bu anlayıştan kaynaklanmaktadır (Yazar, Araboğa ve Beyhan, 2021).

Hz. Mevlâna’da “aşk” kavramının izi eserlerinde sürülebilir. Şems’le beraber geçirilen ve neredeyse iki senelik bir zamanda, Mevlânâ’nın içindeki ilahî aşkın ortaya çıkıp kemâle ermesinin mimarı Şems olmuştur. Şems’in irşadı ile Mevlânâ, fenâfillâh mertebesinden son aşama olan bekâbillâh makamına bu vesileyle ulaşmıştır (Çelik, 2005). Mevlânâ aşkı kendisine maksûd edinmiş, aşkla özdeşleşmiş; akli aşkın hizmetine ve aşkı da insanlığın hizmetine sunmuş ender simalar arasında gösterilmektedir. O, Hak sevdasıyla, Hak yolunda, aşk yolunda yanmayı, olmayı ve ermeyi amaç edinir (Mevlânâ Celâleddin Rûmî, 1992).

Bilhassa Mesnevî-i Şerif’te sıkça ifade edilen gerek alegorik gerekse doğrudan dile getirilen aşk, Mevlâna tarafından sık sık engin bir deniz olarak görülmüştür. Bu nitelendirme esas olarak aşkın da doğrudan kendi niteliğiyle ilişkilidir. Mevlâna söz konusu enginliğe şu şekilde bir örnek getirmiştir: “Aşk bir denizdir; gökyüzü bu denizde bir köpük. Aşk Yusuf’un havasına kapılan Züleyha gibi insanı hayran eder. Gönüllerin dönüşünü aşktan bil...” (İzbudak, 1988).

Mevlana'nın bulabildiği aşk, bugünkü aşktan çok farklıdır. Aşkı Tebrizi şehvetiyle bulabilirken bu yolla da Tanrısını bulmuştur. Aslında aşk bazı şeyleri almış ve ona kutsal şeyler vermiştir. Onun aşkı evreni değiştirebilir ve her şeyi yapar ve yok edebilir. Mevlana aşkı tanımlayamaz ama deneyimlemiştir. Yaşamı boyunca Tanrı'yı anlamak için can atmıştır. Aslında ona göre aşkın amacı Allah'ı iyi tanımaktır. Ama aslında aşk nedir? kim tanımlayabilir? Mevlana, bildiğimiz bir şeyden bahsetmek istediğimizde onun özünden

bahsederiz ama aşktan söz edemeyiz çünkü onu gerçekten anlayamayız der ki: “Âşığın hastalığı bütün hastalıklardan ayrıdır. Aşk, Tanrı sırlarının usturlâbidir. Âşıklık ister o cihetten olsun ister bu cihetten... âkıbet bizim için o tarafa kılavuzdur. Aşk şerh etmek ve anlatmak için ne söylersem söyleyeyim... Asıl aşka gelince o sözlerden mahcup olurum. Dilin tefsiri gerçi pek aydınlatıcıdır, fakat dile düşmeyen aşk daha aydındır. Çünkü kalem, yazmada koşup durmaktadır, ama aşk bahsine gelince; çatlar, âciz kalır. Aşkın şerhinde akıl, çamura saplanmış eşek gibi yattı kaldı. Aşk, âşıklığı yine aşk şerh etti. Güneşin vücuduna delil, yine güneştir. Sana delil lâzımsa güneşten yüz çevirme. Gerçi gölgede güneşin varlığından bir nişan verir, fakat asıl güneş her an can nuru bahşeyler. Gölge sana gece misali gibi uyku getirir. Ama güneş doğuverince ay yarılır (nuru görünmez olur). Zaten cihanda güneş gibi misli bulunmaz bir şey yoktur. Baki olan can güneşi öyle bir güneştir ki, asla gurub etmez.” (Mesnevi, 1/110-120).

Yukarıdaki satırlarda sevginin kelimelerle anlatılamayacağı anlaşılakta ve aklın aciz olduğu bir kez daha vurgulanmaktadır. Biri “Aşk nedir?” diye sorduğunda “Beni kaybettiğinde anlayacaksın!” diye cevap vermiştir. Mevlana aşkın ne olduğunu söyleyemez, aşk varlığını yakarken ve külünü hiç konuşmamıştır. Mevlana aşktan bahsetmiş kelimelerle değil, davranışlarıyla söylemiştir. Ama bir erkeğin sevgiden payı yoksa ister mecazi ister gerçek olsun Mevlana onu şu sözlerle şiddetle azarlamaktadır: “Madem aşık değilsin, git ör... Yapacak çok işin var. Vücudunun, yüzünün yüzlerce rengi var. Mademki kafanda aşk şarabı yok. Git, bulaşıkları yala. Mutfaktaki zenginlerin...” (Rubailer, 26).

Mevlana bize aşkın nefsimizin saadetine yardımcı olabileceğini söylemiştir. Aşkın seyri, âşıkların gözlerine sadece sevgilinin zarafetini gören gözlük takabilmesidir: “Halife, Leylâ’ya dedi ki: Sen o musun ki Mecnun, senin aşkından perişan oldu ve kendini kaybetti. Sen başka güzellerden güzel değilsin. Leyla, Sus, çünkü sen Mecnun değilsin diye cevap verdi.” (Mesnevî 1/407-408).

Aşk bize onların yanından uçmamız için kanatlar verir. “Her şey mâşuktur, âşık bir perdedir. Yaşayan mâşuktur, âşık bir ölüdür. Kimin aşka meyli yoksa o kanatsız bir kuş gibidir, vah ona!” (Mesnevi, 1/30-31).

Aşk, insanlar arasında saygı uyandırır. Düşmanları ortadan kaldırır. Evrenin yaratılış sebebinin aşk olduğuna inanır. Hepimizin dediği bu Allah'tır. “Sen olmasaydın, bu gökleri yaratmazdım” sözü, evreni yaratmanın tek amacının Allah'ın Hz. Muhammed'e olan sevgisi olduğuna işaret eder. Tanrı'nın sevgisi her şeyi kuşatır. Bilimin ve aklın sınırlı sınırlarını aşan bir kalp ve sevgi örneği olarak Hz. Muhammed sevginin dışı vurumudur: “Önce akıllı hoca iken, sonra akıl ona şakirt olur. Akıllı; Cebrail gibi “Ey Ahmed, bir adım daha atarsam yanarım! Sen beni bırak, bundan sonra sen ileri yürü. Ey can sultanı! Benim haddim bu karardır” der.” (Mesnevi, 1/1065-1067). Mevlana'ya göre aşk önemlidir ama buna gerçekten inandığımız bilgi olmalıdır. Bu bilgi içeriden gelmelidir. Mevlânâ, Allah'a sığınmayan kalbi kâfir saymıştır. O kalp, harap olmuş bir şehir gibidir. Ancak Allah aşkı ile dolu, Allah'ın güneşinin nurunu yansıtan ve müreffeh bir kalptir. Mevlana aşkın teslimiyet olduğunu söyler (Ahmadi, 2014).

Yunus Emre felsefesinde ise esas olan hangi kavramlarla dile gelirse gelsin hakikate yani Tanrı'ya ulaşmak, o mertebede sabitlenmektedir. Zira evrenin, insanın, âlemin ve yaratılışın tek gerçek nedeni O' dur. Bir insan ancak, sevgisi ve bu sevgisi dairesinde gösterdiği çabalarla Allah (c.c.) sevgisinden nasiplenebilir. Bu sevginin coşkusu ile insan kimi zaman kendini Tanrı gücünde duymaktadır. İnsan bilinci ile

kendini öteki nesnelere farklı kılacak idrak seviyesine erişebilir. Âlem, varlık yaratılmadan önce ilk yaratılış olan ruhlarda, kişi nasıl bir huzur içerisinde ise işte dünyadaki tüm bu tasarlardan ve sıkıntılardan da ancak sevgi ile uzaklaşabilir. Zira bu dünya geçicidir. Önemli olan bu geçici dünyada insanın olgunluğudur (Çubukçu, 2003).

Yunus Emre, sevgiyi hayatın şölenu olarak görmüş, memleketine ve çağına bu kadar büyük bir yıkım ve yıkım getiren savaşçı ruhu kınamıştır: “Ben gelmedim kavga için, benim işim sevi için.” İnsanın ve Allah'ın en üstün sıfatı olan aşk kavramı Yunus Emre'nin şiirlerine sirayet eder: “Aşk geldiğinde, tüm ihtiyaçlar ve kusurlar gider”. Yunus Emre aşkta, insanların içine düştüğü dar sınırları aşan manevi bir güç bulmuştur. Ona göre gerçek aşkın mucizelerini hisseden adam, dinini ve milletini terk eder (Görmek, 2019).

Yunus Emre aşk felsefesinin özeti olan “sevelim, sevilelim” sözleri, esasen aşkın kaynağı olan Allah'a direkt olarak bir atıftır. Çünkü sevmek ve sevilme de mutlak varlık olan Allah'ın vasıfları arasındadır. Sevginin nedeni de güzelliştir. Gerçek güzellik ise Allah'ın aittir. “Allah, güzeldir ve güzeli sever” hadis-i şerifi tasavvufi bakımdan yorum yapan mutasavvıflar nazarında Allah; “mutlak güzelliğini temaşa etmek amacıyla kâinatı yaratmış ve güzelliğinin idrak edilmesi için de bilinmeyi murat etmiştir. Dolayısıyla güzelliğin anlam ve değer kazanabilmesi, bu güzelliğe yönlendirilmiş bir aşka ve aşka sahip âşiğe bağlıdır” (İnal, 2014). Buna göre âlemin yaratılmasındaki sebep sevgidir. Bir başka ifadeyle “Ol” emrinde aşk bulunmaktadır. Yunus Emre'nin aşkın kaynağı ve varlığın sebebi olarak aşkı görmesi, esasında onun tüm şiirlerinde doğrudan ya da dolaylı bir anlatımla kendisini göstermektedir. Aşk'ın ilahî olmasından dolayı, insanı hamlıktan, çığlıktan kurtarıp olgunluk derecesine getirirken, bu aşktan yoksunluk onu insan olmaktan uzaklaştırır. Dolayısı ile insanın önce kendisine, sonra diğerlerine ve tüm varlıklara karşı zulmünün temelinde bu aşksızlığı, çığlığı, hamlığı yatar (Özçelik, 2010).

Görüldüğü üzere hem Mevlâna hem de Yunus Emre aşk felsefelerinde ilahî aşk düşüncesi bulunmaktadır. Çünkü ilahî aşk gerek aşkın kaynağı gerekse varlığın nedeni olarak da aşkın değerini gösteren unsurdur. Dolayısıyla tüm şiirlerinde kendini gösteren aşk, yüce bir makamdır. Ezeli olup aynı zamanda da ebedidir. Yunus söz konusu durumu şu sözleriyle ifade etmiştir: “Işk makâmı ‘âlidür ‘ışk kadîm ezeldür ‘Işk sözünü söyleyen cümle kudret dilidür, Dinleyen ol işiden ol gören ol gösteren ol Her sözü söyleyen ol sûret cân menzildir Sûret söz kanda buldı kanda sözü iş oldu Sûrete kendü geldi dil hikmetün yoludur” (Tatçı, 1990).

Mevlâna ve Yunus Emre tasavvuf geleneği içinde, hakikat, âlem, yaratılış, varlık gibi kavramlara getirmiş oldukları orijinal bakış açıları ile günümüzde bile birçok fikrî mecranın biçimlenmesinde önemli role sahiptirler. Her ikisinin de aşk kavramını ele alış yönleri oldukça önem taşımaktadır. Çünkü hem Mevlâna hem de Yunus Emre'nin ve aşka bakışı, aşk kavramını ele alışı bütün tasavvuf edincini de biçimlendiren bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. Nörobiyolojide Aşk

Aşk ve sevgi duygularının limbik sisteme bağlı nörobiyolojik bir etkinlik olduğu son dönemde yapılan araştırmalarca bilinmektedir. Bu süreçte oksitosin, vazopressin, dopamin ve serotonerjik işlevler önemli rol oynarken endorfin, endojen opiat sistemleri ve nitrik oksit de bu role ciddi katkı sağlamaktadır. Aşk ve sevgi ilişkileri nörokimyasal ve nörofizyolojik açıdan çeşitli özellikler göstermektedir. Psikolojik, emosyonel, nörobiyolojik ve duyuşsal yapı taşlarından oluşan aşk karmaşık bir sistemdir. Aynı

zamanda aşk; ödül, zevk, iştah ve bağımlılık yapan davranışlarla da ilişkilidir (Tufan ve Yaluğ, 2010)

7. Postloveizm

O, her ne kadar ağacın gövdesini sarıp sarmalayan zehirli bir sarmaşık olsa da yasak yere yenen bir meyvenin çürük yanındaki tatsızlığın cezasıdır. İnsanın topraktan yaratıldığı, kendisinin ise ateşten olduğunu ve ondan üstün tutulması gerektiğini ileri süren İblis, tanrı huzurunda müsaade talebinde bulunarak, önünde secde edilmeye zorlandığı ve topraktan yaratılan insanın ne kadar iradesiz, nefesine düşkün ve zayıf karakterli olduğunu kanıtlamak için harekete geçti. Hz. Adem ve Hz. Havva cennet bahçelerinde gezip dolaşırken tanrı onlara meyve ağalarından birine dokunmamalarını emretti. Emre sağdık kalmaya çalışan Hz. Adem ve Hz. Havva, İblis'in oyununa gelerek yasak meyveyi tattılar. Bu lezzet ile beraber cinsiyetlerinin farkına vararak birbirlerinden utandılar. Gözlerindeki edep perdesinden İblis in zafer ışıkları sızmaya başladı. Ve tanrı kıyamete kadar Adem neslinin sınanması için dünya hayatını yarattı. Hz. Adem ve Hz. Havva dünyaya gönderildiler ve uzun bir sıldan sonra Tanrı onları tekrar bir araya getirdi ve birlikte yaşamaya başladılar. Bu birliktelikten çocukları doğdu. Doğan çocuklar çift yumurta ikizi olarak dünyaya geldiklerinde, Habil ve Kabil kardeşlerin payına ilahi kudretten bir eş düştü. Payına düşen eşi beğenmeyen Kabil in gönlü Habil in eşinde olunca, kutsal eşleşme zarar gördü. Biliçdışına bir yeraltı şehri gibi kurulan kin, öfke, ihtiras ve kıskançlık zamanla Kabil de saldırganlığa dönüştü. Bu saldırganlığın akabinde Habil hayata gözlerini yumarken Kabil muradına erdi. (Bayrak Kaya, 2020; Öztürk, 2004; Erdem, 2011).

“Habil in başından akıp yere düşen kan böylece o zehirli sarmaşığın ilk tohumunu filizledi. Ve Adem oğlu aşkla tanıştı”.

Tarih, şehvetini kontrol edemeyen cesur insanların hizmetine açmıştır gizemli sayfalarını. İhtiraslı nefislerin emrine vermiştir okyanusun hırçın dalgalarını. Arzu ve istek kapılarının altından sızmıştır şeytan. Bulduğu açıklardan bir kum gibi akıvermiştir nefis odalarına. Tarihin şeytanla aynı masaya oturup antlaşma yaptığı oldukça barizdir. Bu helak olan kavimlerin balistik raporlarında dahi gizlidir. Tarih mekân sunmuştur şeytana, şeytan fitne estirmiştir tarih mekanlarında. Tıpkı ana rahminden ateşler içinde dünyaya gelen Paris'in Truva'yı düşürüşü gibi... Çok sevdiği dostunu boyalı yaşlı bir kadına benzeyen dünyaya kaptırmak istemeyen Hephaestion'un İskender'i harp meydanlarında bırakıp ebediyete intikal edişi gibi... Halkın fesadına gelen Tebriz'in sönmeyen kandili Şems'in, Mevlana'yı dolunayken hilal edip arş üzerine yükselişi gibi... (Bahar, 2011; Burt ve Ragozin 2011). (Büyükbayraktar, 2006). (Gül, 2018). (Freud, 2018). (King ve Hall, 2012; Schwab, 2012; Schwab, 2013).

Hayatta birçok şey cinsellik ve hırçınlıktan ibaret değil midir? Dünya bir parça ayıptan meydana gelmemiş midir? İhtirasla açılan kapılar bela ile kapanmıştır. O zehirli sarmaşık gövdeleri sarıp sarmalamıştır. Tanrı yasak aşkın sahiplerini daima lanetlemiştir. Pozitif ve sosyal bilimcilerin insanlık tarihi dedikleri şeye ben gönül tarihi diyorum. Sıra dışı aşk serüvenlerinin yaşandığı bir gönül tarihi... Zira mesele aşkı yaşandı densin diye yaşamak değildir. Saf bir ipekle Juliet'e olan duygularını adeta bir dantel titizliğinde ören Romeo'nun yakarışları da aşktır, nur kabında kaynayıp buhar olmak için can atan Necip Fazıl'ınki de... O halde aşık hangisidir? (Lee, 2012; Freud, 2018; İnal, 2014; Şenocak, 2016; Yalom, 2001).

Güneş, enerjisini her geçen gün bir nebze daha tüketirken dünyanın artık sadece kendi eksenini etrafında değil modernitenin de eksenini etrafında döndüğü görülüyor. Ve insanların elleri sosyal kapitalizmin demir parmaklıkları arasından yarı çıplak bir şekilde sallanıyor. Sallanan sadece bedenlerin parçaları değil tabii ki uçup giden kaygılar, körelen duygular, zedelenen samimiyetler, duman gibi tüten ve yitirilip giden değerler... Beşeriyetin de ötesinde bir boyut kazanıyor duygular. Çıkar ilişkisine dönüşüyor birliktelikler. Aşk ve sevgi sözleri her ölümünün dilinde entrikasal katmalara ulaşıyor. (Mehring, 2012; Jung, 2013; Kalın, 2007; Özakpınar, 2013; Özakpınar, 2015; Russ, 1998).

Arş üzerine hâkimiyet kuran tanrı ya karşı bağıllık, beyindeki merkezi lobların dışına taşıyor. İşte burada aşk gerçek manada metalığını yitiriyor. Fiziki bir manaya indirgeniyor.

İnsanlar tükenen bedenlerde tükenmeyen aşkın peşinden koşmak gibi bir hisse kapılıyorlar. Kimileri aşkı üremek için gerekli potansiyel olarak görürken kimileri bunun tanrı tarafından gelen bir lütuf olduğunu düşünüyorlar. Evet, aşk tanrının bir lütfudur. Tanrı, bize aşkı hak ile batıl duyguların birbirinden ayırt edilmesi, gözlerdeki karanlığın aydınlanarak semaya dikilmesi için bahsetmiştir. Aşk, gereğin hissedilmesi, gerçeğin içselleştirilmesi için bir hareket mekanizmasıdır. Peki, gerçek nedir? Bu soru bana, yüzyıllar önce yaşamış bir roma valisinin karısına sorduğu soruyu hatırlatıyor:

Gerçek nedir Klodia?

Sen gerçeği duyamadıysan onu sana kimse söyleyemez...

Gerçek, bozkır topraklarında yükselen dağların zirvesi gibidir. O zirvelerde eklemeler rahatça hareket edemezler. Soğuk, kilitler bedenleri ve acı acı keser nefesleri. Gerçek, burada biraz acıdır. Çünkü gerçek aşk burada başlar. Genç Werther'in acıları gibidir aşk. Fuzuli'nin ıstırabıdır. İsa'nın çilesine dökülen gözyaşlarıdır (Freud, 2018; Goethe, 2020; Tümer, 1997; Ünal, 2011; Adler, 2006; Dwelshauvers, 2020; İnan, 2013; İncil, 2014; Schpenhauer, 2020).

Teslim olmak adına yağın suya karışması, suyun tevazu göstererek yağ başında taşınmasıdır aşk. Su, kendisine teslim olmayana mütevazı davranmaz. Tanrı, kendisinde yok olmak istemeyenlere hakikat kapısını aralamaz. Mecnun olmayanlar o kapıdan içeri giremezler. Leyla olmazsa o kapıyı içeriden açamazlar. Kâinat bir paçavra gibi tanrının avuçlarında buruşmuş dururken kalpler nasıl O'nun aşkıyla yanmaz. o kalpler nasıl hamdır ki pişmez. Ruh ölümsüzlük makamına ancak tanrının izni ve ihsanı ile oturur. (Hökelekli, 2017; Guerber, 2013; Schwab, 2013; Çüçen, Zafer, Esenyel, 2011; Kaya, 2016; Kur'anı Kerim, 2012).

Beden, kızıl topraklarda, yeşil tarlalarda bir garip çocuk misali gezip dolaşmakla; ruh, bir garip çocuk saflığında tanrının yansımaları altında yok olmakla anlam kazanır.

Aşk kelimelere dökülür mü?

"Aşk ile yaşa ki ölmeyesin, aşkla öl ki diri kalasın" diyen, o sözcüklerin hokkabazı, mana unsurunun sihribazı, ruhun müteahhidi Hz. Mevlana'ya; "aşk nedir?" diye sorulunca, "ben ol da bil". der. Gönül pınarında yıkanıp arınan, aşk kuyusunda pişip yükselen nefes üstadı Yunus Emre "gel gör beni aşk neyledi". der. (Karaismailoğlu, 2016). (Bayrakdar, 1994). (Büyükbayraktar, 2006). (Aslan, 2007; Çelik, 2005; Freud, 2019; Görmek, 2019; Heidegger, 1998; Lucadou, 2000).

Mevlana dahi yüce Mevlana'lığı ile aşkı kelimelerden öksüz bırakırken, yollar olup tozan yeller olup esen Yunus Emre dahi o pişmişliği ile aşkı ham da olsa dile getiremezken; nasıl olurda sınırlı mekânlarda kendi hiçliğinin şuuruna erişemeyen beden nesli, beşeri âlemin denizinde çırpınıp dururken “aşkı betimleme nezaketsizliğini göstermek” için kıvranır. Aşkı buldum dediğiniz anda kendiniz kaybolursunuz. O, bulunduğunda dahi ifade edilemeyecek kadar azizdir. O ilahiyata varmak için duyulardan taşmıştır. O batıl âlemlerinin de ötesi diyarlardadır. O, meta aşktır.

8. Tartışma ve Sonuç

İnsanoğlunun geçmişinden geleceğine uzanan bir varoluş amacı bulunmaktadır. İnsana bir görev ve mana yüklenmiş, müşerref ve mükellef kılınmıştır. İnsanoğlunun varoluşunda kendini tamamlama ve kendini bulma yolunda bulunan gayretinde en kayda değer vasıtalardan biri de aşktır. Aşk gerek bu yola çıkış amacı gerek insanın bu yolda yegane gıdası ve enerjisi gerekse yolun sonundaki mükâfatıdır.

Aşk, birçok insan tarafından, çeşitli tarihsel dönemlerde ve dünyanın çoğu kültüründe yaşanmıştır. Yine de bu duygular çeşitlilik göstermiştir. Bu nedenle, aşk evrensel, ancak yine de kültürel olarak spesifiktir. Aşk çağlar boyunca var olmuştur, ancak tutkuya karşı tutumlar ve davranışlar bir kültürden diğerine ve bir zamansal dönemden ötekine önemli ölçüde değişiklik göstermiştir. Tarihin farklı zamanlarında insanlar aşkı farklı yorumlamışlar ve aşka karşı farklı tavırlar benimsemişlerdir. Aşk kavramına çeşitli anlamlar yüklemişlerdir. Bu anlamlar duygu ve davranışlara daha farklı tavır kazandırmıştır. Asya ve Avrupa tarihi vakaları, tarihsel perspektifte aşk tutumlarının çeşitliliğinin açık örneklerini sunmuştur.

Araştırma bulguları, evrensel özelliklerin öncelikle aşk deneyimiyle ilgili olduğunu, kültürel olarak etkilenen özelliklerin ise aşkın ifadeleriyle, yani kültürel aşk ritüelleriyle ilgili olduğunu göstermektedir. Âşık olma deneyimi, kişinin kültürel değerleri ve ait olduğu toplum tarafından renklendirilir.

Aşk aynı zamanda dille de ilişkilidir. İnsanın kullandığı ve toplum içerisinde yetiştiği dil, insanın aşkı yaşayış ve kabul ediş biçimine de rehberlik eder. Bir toplum aşka nasıl bakıyor, nasıl değerlendiriyor ve nasıl yaşıyorsa içinde yetişen birey de aynı değer, duygu ve bakış açısından etkilenir. Kimi bu etki neticesinde hüsrana uğrarken kimi de kurtuluşa erer. Bazı insanlar da beşeri aşkın Allah'a kavuşmakta ve Allah'ı bulmakta bir aracı olduğunu dile getirirler. Fakat bu ince bir çizgidir. “Zira aşk yolculuğunda hak ile batıl aşkı ayıramayan ve hakikat virajını alamayanlar beşeri rüya uğruna o uçurumdan yuvarlanırlar”. Nitekim aşk tarihinin en ünlü kahramanlarını işittiğimizde hiçbirinin mutlu olamadığını ya da kavuşamadığını öğreniriz. Leyla ile Mecnun, Aslı ile Kerem, Ferhat ile Şirin, Romeo ve Juliet vb. kavuşmamış, kavuşsalar da mutlu olamamışlardır. Buradan da görüldüğü üzere aşk, insanın beşeri anlamda hayırına olmamıştır. Çünkü aşk zehirli bir sarmaşığa verilen isim olduğu gibi ağacın gövdesini sarıp sarmalayan çürüten, kurutan ve susuz bırakan bir bitkidir de. Yani aşkı bitki bazında ele alırsak ve insanı sarıp sarmaladığını düşünürsek sonucunun da hüsrana olduğunu anlayabiliriz.

Kâinatın yaratılış gayesi aşktır. Cenabı Hak, kâinatı aşkla yaratmıştır. Aşk sadece kadınla erkek arasında yaşanan bir duygu değildir. Doğaya, canlıya, cansıza, yaratılmışa da âşık olunabilir. Yani işin kökeni âşık olmak, aşkla hareket etmektir. Aşk bir kalpte tektir. Aşkın dışında ötekiler; beğeni, sevgi, arzu ve şehvettir. Aşk bir kalpte iki muhabbet değildir. Aşk olunca mesele, kalpte Allah'tan başka ikinci muhabbete yer yoktur.

Necip Fazıl'ın kula duyulan aşkın nefsanî olduğunu, “gençlik gelip geçti bir günlük süstü, bedenim nefsinde uymaktan hayata küstü” dizeleriyle ifade ettiği gibi.

Mevlana'nın ölüyüm ama mezarda değilim, diriyim ama hayatta değilim dediği gibi.

Aşk, “gel gör beni, ben anlatamıyorum gel sen gör beni aşk neyledi, gel sen bak halime sen karar ver neylediğini” der gibi (Yunus Emre'ye ithafla).

Aşk, “her şeyi senin için yarattım diyen bir Rabbe, her şeyi senin için terk ettim” diyebilmek gibi (Tebrizli Şems).

REFERENCES

- Adler, A. (2006). Yaşam Bilgisi. İzmir: İlya Yayınevi.
- Adler, A. (2006). İnsan Psikolojisi. Kocaeli: Olympia Yayınları.
- Ahmadi, Z. (2014). “Love” In Mawlana Jalaluddin Mohammad Balkhi's (Rumi) Works. International Letters of Social and Humanistic Sciences, (25), 1-6.
- Aslan, A. (2007). Tanrının Varlığına Dair Argümanlar. İstanbul: TDV Yayın Matbaacılık.
- Bayrak Kaya, E. (2020). Âdem ile Havva'nın Yaratılışı ve Cennetten Çıkarılış Öyküsünün Minyatür Sanatına Yansımaları. Sanat Dergisi 35, 204-224.
- Bayrak Kaya, E. (2020). Hâbil ile Kâbil Kıssası ve Minyatür Sanatına Yansımaları. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 13(29), 346-363.
- Bayraktar, M. (1994). Yunus Emre ve Aşk Felsefesi. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bayraktar, M. (2012). İslam Felsefesine Giriş. Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Burt, M. E. ve Ragozin, Z. A. (2011). İthaka Kahramanı Odysseus. İzmir: İlya Yayınları.
- Büyükbayraktar, M. (2006). Hz. Mevlana'da Arayış ve Buluş. Damla Ofset.
- Carmichael, L. (2004). Friendship: Interpreting Christian Love. A&C Black.
- Çelik, İ. (2005). Mesnevi-i Manevi, Klasiklerimiz XIII. Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, 6(14), 661-696.
- Çubukçu, İ. A. (2003). Türk Düşünce Tarihinde Felsefe Hareketleri. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Çüçen, K., Zafer, M. Z. ve Esenyel, A. (2011). Varlık felsefesi. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Demiralp, D. (2011). Söylenceden Düşünbilime Kıbrıs'lı Afrodite-Hesiodos' tan Proklos'a Bir Aşk ve Güzellik Tanrıçasının Öyküsü. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 98-110.
- Dwelshauvers, G. (2020). Genel Psikoloji – 1. Kocaeli: Olympia Yayınları.
- Dwelshauvers, G. (2020). Genel Psikoloji – 2. Kocaeli: Olympia Yayınları.
- Eraydın, S. (2016). Tasavvuf ve Tarikatlar İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Erdem, M. (2011). Hazreti Adem (İlk İnsan). Ankara: Türk Diyanet Vakfı.
- Erickson, M. J. (1998). Christian Theology. Grand Rapids, MI: Baker Book House.
- Feiler, B. (2017). What Adam and Eve Can Teach Us About Love. <https://time.com/4883110/adam-eve-bruce-feiler-love/> (Erişim Tarihi: 16.02.2022).

- Feniks (2019). İslam Felsefesinde Aşk Kavramı. <https://www.feniksdergi.org/islam-felsefesinde-ask-kavrami/>. (Erişim Tarihi: 17.02.2022).
- Fox, C. (2021). What Is Love? What The Bible Says About Love, According To Scripture. Yourtango.com.
- Freud, S. (1989). Civilization and its discontents (Strachey J trans.) In: Strachey J ed. The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. (Original work in German published 1930) Norton, 5, C27.
- Freud, S. (1995). The Freud Reader. New York: W. W. Norton & Company.
- Freud, S. (2018). Cinsellik Üzerine. Kocaeli: Olympia Yayınları.
- Freud, S. (2019). Uygarlığın Huzursuzluğu. Ankara: Tutku Yayınevi.
- Goethe, J. W. (2020). Genç Wertherin Acıları. İstanbul: Olympia Yayınları.
- Görmek, A. E. (2019). Mevlâna ve Yunus Emre'nin Aşk Felsefelerinin Mukayesesi (Mesnevî ve Yunus Emre Divanı'nda). (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü Mevlâna ve Mevlevîlik Araştırmaları Ana Bilim Dalı.
- Guerber, H. A. (2013). Ortaçağ Efsaneleri. İzmir: İlya Yayınevi.
- Guillem, V. (2012). The Law of Love - The Spiritual Laws II. Spain.
- Gül, M. H. (2018). Homeros İlyada. İstanbul: Erasmus yayınları.
- Heidegger, M. (1998). Metafizik nedir? İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hökelekli, H. (2017). Din Psikolojisi. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnal, G. N. (2014). Fuzûlî'nin Tasavvufi Aşk Söylemi. Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2, 73-82.
- İnan, A. (2013). Sandığımdaki Tanrılar. İzmir: İlya Yayınevi.
- İncil (2014). İstanbul: Kutsal Söz Yayınları.
- İzbudak, V. Ç. (1988). MEVLÂNÂ, Celaleddin, Mesnevî I-VI. İstanbul: MEB Yayınları.
- Jung, C. G. (2013). Keşfedilmemiş benlik. Barış İlhan Yayınevi.
- Kalın, İ. (2007). İslam ve Batı. İsam Yayınları.
- Karandashev, V. (2015). A Cultural Perspective on Romantic Love. Online Readings in Psychology and Culture, 5(4), 2307-0919.
- Karaismailoğlu, A. (2016). Mesnevi Mevlana. Akçağ Yayınları - Tasavvuf Dizisi.
- Kaya, M. C. (2016). İslam Felsefesi. İstanbul: İsam Yayınları.
- King, L. W. ve Hall, H. R. (2012). Yeni Keşifler Işığında Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur Tarihi. İzmir: İlya Yayınevi.
- Kurşunoğlu, M. S. (2014). Aşk'ın Ne'liği ve Kavramsal Doğası. Samsun: Etüt Yayınları.
- Lee, S. (2012). Shakespeare. İzmir: İlya Yayınevi.
- Lucadou, W. (2000). Ruh ve Kaos. İstanbul: Say Yayınları.
- McDonald, J. N. (2022). Beautiful Bible Verses About Love and Marriage. Southern Living
- Mehring, F. (2012). Karl Marx Yaşam Öyküsü. İzmir: İlya Yayınevi.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî (1992). Dîvân-ı Kebîr, Çeviren ve Hazırlayan: Abdalbâki Gölpınarlı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögke, A. (2016). Ahmed-i Yesevî'de İlâhî Aşk. Diyanet İlmi Dergi, 52(4), 93-111.
- Özakpınar, Y. (2013). Bir Medeniyet Teorisi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Özakpınar, Y. (2015). Kültür Değişimleri ve Batılılaşma Meselesi. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Özçelik, M. (2010). Bizim Yunus. Eskişehir: Eskişehir Valiliği Yayınları.
- Öztürk, M. (2004). Âdem, Cennet ve Düşüş. Milet ve Nihal, 1(2), 151-186.
- Russ, J. (1998). Avrupa Düşüncesinin Serüveni. Tarcan Matbaacılık.
- Russell, B. (1929). Marriage and Morals. New York: Liveright.
- Schopenhauer, A. (2020). Aşkın Metafiziği. İstanbul: Olympia Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2020). Aşka ve Kadınlara Dair (Aşkın Metafiziği) - Toplu Eserleri 1. İstanbul: Say Yayınları.
- Schwap, G. (2012). Klasik Yunan Mitolojisinin En Güzel Efsaneleri - I. İzmir: İlya Yayınevi.
- Schwap, G. (2012). Klasik Yunan Mitolojisinin En Güzel Efsaneleri - II. İzmir: İlya Yayınevi.
- Schwap, G. (2013). Ortaçağ'dan Mitolojik Öyküler. İzmir: İlya Yayınevi.
- Soysaldı, İ. (1998). Tasavvufta Aşk ve Marifet. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3, 187-216.
- Steinberg, A. J. (2022). What Is Love? Psychology Today.
- Stillman, N. A. (1974). The Story of Cain and Abel in the Qur'an and the Muslim Commentators: Some observations. Journal of Semitic Studies, 19(2), 231-239.
- Stossel, S. (2013). What Makes Us Happy, Revisited <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2013/05/thanks-mom/309287/>. (Erişim Tarihi: 17.02.2022).
- Şenocak, İ. (2016). Büyük Doğu Çağına Doğru. İstanbul: İmak Ofset.
- Tarhan, N. (2014). Aşk Terapi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tatcı, M. (1990). Yunus Emre Divanı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- The School of Life (2019). Pygmalion and your Love life. <https://www.theschooloflife.com/thebookoflife/pygmalion-and-your-love-life/>. (Erişim Tarihi: 16.02.2022).
- Tufan, A. E. ve Yaluğ, İ. (2010). Aşk fenomeni ve sevgi ilişkilerinin nörobiyolojisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 2(4), 443-456.
- Tümer, G. (1997). Hristiyanlıkta ve İslamda Hz. Meryem. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). İslam Ansiklopedisi 4. Cilt Aşk Maddesi. İstanbul: TDV.
- Yalom, I. D. (2001). Varoluşçu Psikoterapi. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yazar, İ., Araboğa, M. ve Beyhan, E. (2021). Kültürümüzün Mihenk Taşlarından Yunus Emre'de Vahdet Anlayışı ve Birlik Çağrısı. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı, 203-232.